

PEDAQOJİ PROSES ZAMANI MÜƏLLİMİN KREATİV FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

Açar sözlər: kreativlik, müəllim fəaliyyəti, ideya, innovasiya, pedaqoji yanaşma, təxəyyül

Ключевые слова: креативность, деятельность учителя, идея, инновация, педагогический подход, воображение

Key words: creativity, idea, teacher's activity, innovation, pedagogy approach, imagination

İnsanın kreativliyi hansı amillərdən asılıdır? Kreativliyin bəzi insanlarda daha qabarıq formada, bəzilərinə isə nisbətən məhdud çərçivədə özünü göstərməsinin səbəbi nədir?

Cəmiyyətdə belə fikir formalaşmışdır ki, kreativ insanlar nadir, əlçatmaz, qeyri-adi bacarıqlara malik şəxslərdir. Lakin bu, yanlış fikirdir. Kreativ insanlar lazım olan vaxtda doğru qərar qəbul etmək bacarığına malik şəxslərdir.

Kreativliklə bağlı nəzəriyyələrdə kreativ düşüncəli insanlar, adətən, investora (əmanətçiyə) bənzədilir (8). Onlar ucuz alıb, baha satmaq ideyasının tərəfdarlarıdır. Bu xüsusiyyət az və ya çox səviyyədə hər kəsə xasdır. Biznes fəaliyyəti göstərən investorlardan fərqli olaraq, kreativ insanlar eyni əməliyyatı müxtəlif ideyalara əsaslanaraq həyata keçirirlər. Kreativ düşüncəli şəxslərin ideyaları, təklifləri bəzən qəribə, bəzən də ağılsız hesab olunduğundan, böyük təəccüblə qarşılandığından həyata keçirilməsinə ya şərait yaradılmır, ya da reallaşdırılmasının qarşısını almaq üçün süni maneələr törədilir, müəllif isə haqsız tənqidlərlə rastlaşır, hətta onun sağlam düşüncəsi şübhə altına alınır və ya ələ salınır.

Kreativ ideyalar dəyərlidirsə, onların əksəriyyət tərəfindən qəbul olunmamasının səbəbi nədir? Nə üçün yeni təklif irəli sürən kreativ innovator öz maraqlarının müdafiəsinə qalxır? İnsanlar bəzən fərqli ideyaları anlamadıqları üçün onlara qarşı dözümsüzlük göstərir, yeni təklifləri etibarsız hesab edir, laqeydliklə yanaşırlar. Ümumiyyətlə, cəmiyyət müsbət nəticə-sindən əmin olmadığı innovativ proseslərə və ya ideyalara qarşı çıxır, onları həvəslə qəbul etmək istəmir (8).

Kreativliyi inkişaf etdirmək üçün ideya asılılığından yayınmaq mütləqdir. Kreativlik bacarığı əslində həyata münasibət və qərardır. Biz gündəlik həyatımızda kreativliyi daha çox uşaqlarda müşahidə edirik, lakin tədricən - onlar böyüdükcə, xüsusən də yeniyetməlik dövründən etibarən bu xüsusiyyət təkmil formada nəzərə çarpmır, çünki intellektual müvafiqliyi dəstəkləyən cəmiyyət kreativ potensialın üzə çıxmasının qarşısını alır. Adi bir nümunəyə diqqət yetirək: hazır fiqurların içini rəngləmək tapşırığı - belə tipli fəaliyyətlər uşaqların kreativliyinin qarşısını alır, yaradıcılığının önünə sədd çəkir.

Bəzi alimlər (7, 8, 9) bildirirlər ki, kreativ fəaliyyət inkişaf etdirilə bilən üç bacarığın tətbiqini və balanslaşdırılmasını labüdləşdirir:

1. Sintez bacarıqlar;
2. Analitik bacarıqlar;
3. Praktiki bacarıqlar.

Sintez (sintetik) bacarıqlar dedikdə, yeni və maraqlı ideyaları generasiya etmək, müxtəlif yaradıcı fikirlərdən yararlanaraq başqa tərz yaratmaq nəzərdə tutulur. Adətən, kreativ kimi tanınan insanlar əslində yaxşı sintez bacarıqlara malik olan şəxslərdir. Belələri spontan

münasibət bildirməyi bacarmayanlardan fərqlənərək hadisə və faktlar arasında əlaqələr yaradırlar.

Analitik (təhlil, analiz) bacarıqlar tənqidi təfəkkürlə sıx bağlıdır. Kreativ düşüncəyə malik insanlarda analitik bacarıqların mövcudluğu qiymətləndirmə prosesinin obyektiv şəkildə tənzimlənməsini labüdləşdirir, əks halda isə həmin şəxslər yaxşı ideyaları deyil, nisbətən zəif yanaşmaları dəstəkləyəcək və təkrarlanmış fikirlər irəli sürəcəklər.

Praktik (təcrübi) bacarıqlar nəzəriyyənin təcrübəyə köçürülməsinə, mücərrəd ideyaların istehsalatda tətbiqinə zəmin yaradır. Kreativ insanlar praktik bacarıqlar vasitəsilə ətrafdakıları fikirlərinin dəyərli olmasına inandıra bilir. Məsələn: hər bir təşkilatda müəyyən qaydalar toplusu, müəssisədaxili qanunlar mövcuddur. Yenisinin hazırlanması və istifadəsi üçün onun köhnə təlimatdan üstünlüyü sübuta yetirilməlidir.

Kreativlik sintez, analitik və praktik bacarıqlar arasında tarazlığı, balansın mövcudluğunu tələb edir. Sintezi bacarıqlara malik insan innovativ ideyalar irəli sürə bilər, lakin digərlərinin fikirlərini dəyərləndirmək bacarığına sahib deyil. Yalnız analitik düşüncə tərzinə malik şəxslərdə başqalarının ideyalarının təhlilini aparmaq, yüksək səviyyədə qiymətləndirmək bacarığı mövcuddur. Belə tipli insanlar sintezi düşünənlərdən fərqli olaraq generasiya etməyə çətinlik çəkirlər. Praktik bacarıqlara malik şəxslər hətta heç bir dəyəri olmayan məhsulun satışını da reallaşdırırlar. Bu isə nə sintezi, nə də analitiki bacarıqlara sahib insanlara xas cəhət deyil. Deməli, tədris prosesi elə təşkil olunmalıdır ki, tələbələrin inkişafı üç istiqamət üzrə balanslaşdırılsın.

Təlim prosesində təhsilalanlarda kreativ münasibətin formalaşdırılması kreativ düşüncə tərzini qədər vacibdir (5). Əksər müəllimlər öyrənilərdə kreativliyi inkişaf etdirmək arzusundadırlar, lakin bunun yolları haqqında məlumatsızdırlar. Tədqiqat zamanı araşdırdığımız ədəbiyyatda təhsilalanların kreativliyinin inkişafını təmin etmək məqsədilə müxtəlif təkliflər verilmişdir. Həmin fikirlərə əsaslanaraq strategiyalar hazırlanmışdır. Müəllimlərin bu metodik tövsiyələrdən bəhrələnməsi öyrənilərdə kreativliyin inkişafına əlverişli şərait yaradacaq, pedaqoqların, müəssisə rəhbərlərinin və digər təhsil işçilərinin pedaqoji baxımdan təkmilləşməsinə təkan verəcəkdir. Həmin strategiyalara nəzər yetirək:

1. İdeyalar generasiyasını həvəsləndirmək

Problem müəyyənləşdirildikdən dərhal sonra tələbələr ideyalar generasiyasına və qərar qəbuluna başlamalıdırlar. Yeni fikirlərin meydana gəlməsi prosesitənqidlə tərs mütənəsidir, o, azad mühit tələb edir. Təhsilalanlara aşılmalıdır ki, ideyalar zəif və ya güclü, parlaq və ya uğursuz ola bilər. Hər bir halda müəllim təlim prosesində öyrənilərə sərt reaksiya verməkdən, kobud münasibət göstərməkdən, aşağılayıcı davranışdan, təhqir etməkdən yayınmalıdır. Pedaqoqun əsas məqsədi tələbələr tərəfindən irəli sürülən kreativ fikirlərin müxtəlif aspektlərini üzə çıxarmaqdan, həvəsləndirici tədbirlər görməkdən, qeyri-yaradıcı düşüncə tərzini innovasiyalarla zənginləşdirməkdən, yeni yanaşmalar ortaya qoymaqdan ibarətdir. Təhsilalanların dəstəklənməsi onları gələcəkdə yüksək keyfiyyətli layihələrin həyata keçirilməsinə stimullaşdırır. İdeyaların generasiyası bacarığı tələbələrə gələcək peşə fəaliyyətinə və ümumiyyətlə, müstəqil həyata, qeyri-standart vəziyyətlərin, problemləli situasiyaların idarə olunmasına hazırlayır.

2. Kreativ düşüncə üçün vaxt ayırmaq

Vaxt çatışmazlığı XXI əsrin əsas xüsusiyyətlərindəndir. Çevik fəaliyyət qabiliyyətinə bütün müəssisələrdə xüsusi dəyər verilir. Adətən, çətin kimi görünən çoxsaylı problemlərin həlli müəyyən müddət tələb edir. Deməli, kreativ ideyalar qısa zaman kəsiyində yaranmır (2). İstənilən problemi anlamaq bizdən kifayət qədər vaxt istəyir. Kreativliyi nümayiş etdirmək, səmərəli yaradıcı fəaliyyət göstərmək qısa zaman kəsiyində qeyri-realdır.

3. Səhvlərin mövcud ola biləcəyini qəbul etmək.

Kreativ ideyaların təqdimatı riskli məsələdir. İnsanlar tanıdıqları yolla getməyə üstünlük verirlər, çünki əmindirlər ki, burada sürprizlərlə qarşılaşmayacaqlar. Lakin tarix göstərir ki,

Eynşteyn, Freyd, Vıqotski, Piaje kimi şəxsiyyətlər qeyri-standart, yeni düşüncə tərzi nümayiş etdirərək tamamilə fərqli, qeyri-ənənəvi istiqamətlər seçmiş və böyük uğurlar qazanmışlar. Belə mütəfəkkirlər səhvlərdən qorxmadıqları, riskə getməyə hazır olduqları üçün bəşəriyyətə misilsiz töhfələr verə bilmişlər. Hazırda istər orta, istərsə də ali təhsil müəssisələrində öyrənənlərin səhvləri müəllimlər tərəfindən heç də yaxşı qarşılanmır. Təhsilalanların istənilən yanlış, qeyri-dəqiq cavabı savadsızlıq, məsuliyyətsizlik kimi dəyərləndirilir. Bu da öyrənənlərin kollektivin gözündən düşməsinə səbəb olur, beləliklə, tələbələr sərbəst fikir söyləməkdən, standartdan kənar mülahizə yürütməkdən, “çərçivədən” qırağa çıxmaqdan çəkinirlər. Hətta kiçik yaş dövründə fiqurların rənglənməsi tapşırığı verilərkən uşaq müəyyən olunmuş həddləri keçdiyi (xətdən kənara çıxdığı) halda müəllim dərhal düzəlişlər aparır, prosesin şablona uyğun təşkilinə nəzarət edir. Əlbəttə, bütün bunlar təhsilalanları orijinallıqdan çəkindirir, onların sərbəstliyinə, müstəqilliyinə mane olur və nəticədə kreativliyin inkişafını əngəlləyir. Əslində isə təhsilalanların səhvlərini görən pedaqoq onları müzakirələrə dəvət etməli, fikir mübadiləsinə stimullaşdırmalıdır. Bəzən qeyri-dəqiq, yanlış cavablarda gözəl ideyaların rüşeymləri cüccürir. Yaponiyada müəllimlərhətta bütöv dərsi təhsilalanların səhvlərinin təhlili və müzakirəsinə həsr edirlər. Pedaqoqlar tələbələri öyrətmək və inkişaf etdirmək məqsədilə fəaliyyətin bu şəkildə təşkilindən yararlanı bilər.

4. Kreativ ideyaları mükafatlandırmaq.

Öyrənənlərə kreativliyin əhəmiyyəti haqqında yalnız nəzəri biliklər vermək, ümumi məlumatlar ötürmək yetərli deyil. Tələbələr sözü ilə əməli fəaliyyəti vəhdət təşkil edən pedaqoqları daha çox dəyərləndirirlər, öyrəndənlərin nəyi və necə qiymətləndirməsinə xüsusi diqqət yetirirlər.

Müəllim ilk andan auditoriyanın ümumi əhval-ruhiyyəsini dəqiqləşdirməli və seçilmiş iş metodlarından istifadə edərək iş imkanlarını müəyyənləşdirməlidir. O, adətən ünsiyyətin təşəbbüskarı kimi çıxış edir və onun ünsiyyətdən əvvəlki situasiyadan bilavasitə pedaqoji ünsiyyət situasiyasına keçidi necə təşkil etməsindən işin müvəffəqiyyəti çox asılıdır. Burada o, sinifdə müsbət əhval-ruhiyyə, özünə cəlbətmə aurası və emosional birlik ruhu yarada biləcəkmi? Məşğələlərdə idrak axtarışının idarə olunması düzgün, doğru təşkil olunmuş, planlaşdırılmış ünsiyyət sistemi vasitəsilə həyata keçirilir (11, 372).

İnkişafetdirici pedaqoji prosesin idarə olunması, təlim metodu və ünsiyyət sistemi bir-birinə uyğun gəlməlidir. Yalnız belə olduqda, müəllimlə şagirdlərin birgə işi səmərəli olacaqdır. Deməli, didaktik və metodik tələblərdən başqa dərsə həm də bir sıra sosial-psixoloji tələblər verilir. Məlumatların verilməsi və öyrənənlərin onu qavraması məqsədilə siniflə psixoloji ünsiyyətin yaranması, mühazirələrin psixoloji cəhətdən əsaslandırılmış fəaliyyət planının hazırlanması, psixoloji vasitələr sisteminin köməyi ilə kollektiv axtarışın, birfə düşüncə və fikirlərin yaradılması, təhsilalanların idrak fəaliyyətinin idarə olunması, işgüzar və şəxsi aspektlərin vahidliyi, müəllim-şagird münasibətlərinin tam pedaqoji məqsədəuyğun sistemi sosial-psixoloji tələblərdən ən mühümləridir.

Müəllim kreativliyə dair cəhdləri mükafatlandırmalıdır. Məsələn, tələbələrə layihə tapşırığı verilə bilər. Bu zaman pedaqoq təhsilalanlara hansı bacarıqlardan yararlanmaq lazım olduğunu, həmçinin kreativlik nümayiş etdirmələrini xatırlatmalıdır. Öyrənənlər bilməlidirlər ki, müəllimin razılığından asılı olmayaraq, onlar mövcud ideyalarla şəxsi fikirləri arasında sintez yaratmalıdırlar. Öyrəndənlər çox vaxt standartdan, şablondan fərqlənən kreativ cavabları səviyyələrə bölməkdə çətinlik çəkirlər. Bu zaman kreativliyin qiymətləndirilməsində ardıcılıq nümayiş etdirmək tövsiyə olunur. Əgər qiymətləndirmənin məqsədi məhz kreativliyin qiymətləndirilməsidirsə, o zaman tapşırıqlar kreativliyin formalaşmasına xidmət etməlidir. Əlbəttə, adi çalışmaların yoxlanılması və nəticələrinin ölçülməsində müəllimin obyektivliyini göstərmək imkanları genişdir. Kreativliyin dəqiq qiymətləndirilməsi mümkün olmasa da, pedaqoq onun inkişafına xidmət edən tapşırıqlara daha çox üstünlük verməlidir. Təhsilalanlar da ön-

cədən məlumatlandırılmalıdır ki, kreativliyin tam obyektivliklə qiymətləndirilməsi mümkün deyil. Əks halda öyrənənlər həvəsdən düşərək yaradıcı fikirlər yürütməkdən yayına bilirlər.

5. Problem və maneələri müəyyənləşdirib aradan qaldırmaq.

Kreativ insanlar, adətən, cəmiyyətin güclü müqaviməti ilə üzləşirlər. Mövcud maneələri aradan qaldırmaq üçün yaradıcı şəxslər yüksək iradəyə malik olmalı, inadla çalışmalı, fikir və ideyalarını müdafiə etməlidirlər. Bəzən qətiyyətin yetərsizliyi kreativ insanların (əsasən gənclərin) sayının tədricən azalmasına gətirib çıxarır. Təzyiqlə rastlaşan, mübarizə aparmaqdan, anlaşılmaqlıqdan yorulanlar belə qərara gəlirlər ki, kreativlik dəyərləndirilmir, cəmiyyətin standart fikirlərinə müqavimət göstərməyə dəyməz. Lakin həqiqi, əsl kreativlər ideyaları uğrunda sonadək mücadilə edir, inanırlar ki, fərqlilik yaratmağa qadirdirlər və şəxsi mülahizələri ilə fərqlənməyə dəyər.

Tələbələrin problem və maneələrin öhdəsindən gəlmək cəhdləri, hətta tam uğurlu olmasa da, müəllim tərəfindən dəyərləndirilməli, stimullaşdırılmalı, xüsusi vurğulanmalı, sonra isə digər mümkün yollar təqdim olunmalıdır. Bununla yanaşı, səmərəsiz təkliflərin pedaqoji taktla təhlili aparılmalı, doğru yanaşmalar fərqləndirilərək üzə çıxarılmalı, tələbələrin hər bir cəhdi təqdir edilməli, dəyərləndirilməlidir. Müəllim müxtəlif formalı problemlə situasiya və süni maneələr yaratmalı, öyrənənlərlə beyin həmləsi vasitəsilə həmin əngəllərin aradan qaldırılması yolları müzakirə olunmalı, bütün variant və mümkün strategiyalar nəzərdən keçirilməli, nəticələrin qeydiyyatı aparılmalı, məqsədlər müqayisə edilməlidir. Təqdimat və çıxışdan əvvəl gərginliyi, stressi minimuma endirmək barədə tələbələrlə müzakirələr aparılmalı, konkret nümunələr üzərində təkliflər hazırlanmalıdır.

Maneələrin dəf edilməsi zamanı diqqətin cəmləşdirilməsi də mühüm və diqqətdə saxlanılmalı məqamdır.

Tələbələrə kreativ insanların həyat və fəaliyyətləri, üzləşdikləri problemlər haqqında məlumat verilməlidir. Onlar bilməlidirlər ki, yeni, orijinal ideyaların müəllifləri hər zaman maneələrlə rastlaşa bilirlər. Bu, özünəinam hissənin daha da möhkəmlənməsinə, müstəqil qərar qəbuluna zəmin yaradacaq.

6. Məsuliyyət hissi aşılamaq.

Tələbələrdə kreativliyin inkişafına təkan verən amillərdən biri də onların müvəffəqiyyət və uğursuzluqlara görə məsuliyyət daşmasıdır. Öyrənən üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirirsə, fəaliyyətinə görə cavabdehlik daşıyarsa, deməli, növbəti mərhələlərin birində qazandığı uğur üçün mütləq sevinəcək və özüylə fəxr edəcəkdir.

“Məsuliyyətin dərk edilməsi” ifadəsi nə qədər aydın mənaya malik olsa da, bəzən pedaqoq özü də sözlü və əməlinin arasında yaratdığı boşluğun uğursuzluğunu yaşayır. Real həyatda müxtəlif vəziyyətlər və onların nəticələri üçün əksəriyyətin üzərinə götürdüyü öhdəlik kəskin şəkildə fərqlənir. Bu səbəbdən kreativ insanlar fəaliyyət və ideyalarına görə məsuliyyət daşmağı, cavabdehlik götürməyi bacarmalıdırlar.

7. Özününizamlamanı (özünüidarəetməni) inkişaf etdirmək

Kreativ proses zamanı müəllimin hər bir tələbəyə kömək göstərməsi mümkünsüzdür. Təhsilənlər bu məsələni nəzərdə saxlamalıdırlar. Tələbələrə özününizamlama strategiyalarının öyrədilməsi kreativliyin inkişafı və formalaşdırılmasına xidmət edən əsas amillərdəndir. Özününizamlama xüsusiyyətinə malik insanlar ömür boyu müstəqil fəaliyyət göstərməyi bacarırlar. Bu yalnız pedaqoji aktivliyə aid deyil, ümumtəhsil, ali məktəb və digər təhsil müəssisələrinin hüduqlarından kənarında baş verən iş prosesi üçün də keçərlidir. Məhz belə fəaliyyət kreativ məhsulların yaradılmasına təkan verir. Özününizamlamanın inkişafına aşağıda sadalananlara riayət etməklə nail olmaq mümkündür:

- Tapşırığın yerinə yetirilməsinə zəmin yaradan ideyaların qeydiyyatını aparmaq;
- Kreativ ideyaları dəyərləndirmək və onlardan birini seçmək;
- Seçimi əsaslandırmaq;

- Çalışmanın yerinə yetirilməsinə dair plan hazırlamaq, tapşırığın icra prosesini addım-addım planlaşdıraraq alqoritm qurmaq (məlumatın harada və necə əldə olunması, prosesin başlama və bitmə vaxtı kimi məsələlər dəqiq qeyd olunmalıdır);

- Gündəlik inkişaf, görülən işlər, qarşıya çıxan maneələr, onların aradan qaldırılması yolları haqqında məlumatların qeydiyyatını aparmaq;

- Tapşırığın yerinə yetirilməsi ilə bağlı kollektiv müzakirələrdə yaxından iştirak etmək;

- Tapşırığın nəticələrinə dair müəllimlə əksəlaqə qurmaq;

- Qrup yoldaşlarının tapşırıqlarını qiymətləndirmək.

8. Kreativ əməkdaşlığı dəstəkləmək

Kreativlik, adətən, fərdin şəxsi fəaliyyəti ilə əlaqələndirilir. Lakin reallıq başqadır. Müasir dövrdə istər təlim, istərsə də əmək prosesində insanların birgə fəaliyyətinə üstünlük verilir. Əməkdaşlıq kreativliyi oyadır, yaradıcılığa həvəs yaradır. Kreativ proses zamanı tələbələr digərlərinin istifadə etdiyi texnika, strategiya və yanaşmaları seyr edərkən daha çox faydalanırlar. Bununla yanaşı, kreativ insanların əldə etdikləri uğur da öyrənənləri ruhlandırır, onların entuziazmını və həvəsini artırır. Müəllimin hər bir tələbə ilə fərdi iş təşkil etməsi mümkünsüz olduğu üçün o, qrup üzvləri ilə kreativliyini stimullaşdırmaq yollarını müəyyənləşdirməlidir.

Müasir dövr insanların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsinin zəruriliyini tələb etdiyindən təlim prosesində əməkdaşlığa şərait yaradılmalı və onun kreativ olmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

9. Öyrənənlərin marağını cəlb etmək

Təlim prosesində tələbələrin diqqətini çəkməməsələrin, problemlərin araşdırılması daim ön planda saxlanılmalıdır. Təhsilənlərin seçimi əsasında müəyyənləşdirilən müzakirə mövzusu bəzən öyrədənə arzusu ilə üst-üstə düşməyə bilər. Maraq göstərdiyi sahə üzrə çalışan və həmin istiqamətdə fərqlənən məzunlar həqiqətən gördüyü işi sevir, nəticədə də uğur qazanmağı bacarırlar. Deməli, kreativ şəxslər daxili motivasiyaya malikdirlər (1). Bu düz mütənasiblik pozulduğu halda insanlarda daha çox maddi maraq və ya prestij məqsədi ilə çalışır, peşələrini sevmir, gördükləri iş onlar üçün darıxdırıcı olur. Belə şəxslər fəaliyyət sahələrində heç vaxt fərqlənmirlər. Tələbələrin maraqlarına uyğun, sevdikləri məşğuliyyəti tapmaq asan məsələ deyil, müəllimdən gərgin əmək tələb edir. Təhsilənləri gələcəkdə yarana biləcək ümitsizlikdən qorumaq məqsədilə onları həqiqətən sevdikləri, maraq göstərdikləri istiqamətə yönəltmək, daxili potensiallarını, istedadlarını üzə çıxarmaq, formalaşdırmaq, gördükləri işdən zövq almağı öyrətmək mütləqdir.

Müəllimin təmkinlə, böyük səbrlə planlaşdırdığı fəaliyyəti, müəyyənləşdirdiyi strategiyası nəticəsində hər bir tələbədə kreativliyin inkişafılabüddür.

10. Tapşırıq və ya layihənin nəticələrinə görə öyrənənləri mükafatlandırmaq

Kreativliyin özünü göstərməsi bəzən uzunmüddətli əhatə edir. Nəticəyə qədərki dövrün nə qədər olacağındəqiqliklə müəyyənləşdirmək mümkün deyil, bu səbəbdən də həmin müddət ərzində təhsilənlərmükafatlandırılmırlar. Tələbələr belə məqamları nəzərə alaraq çalışmağı, iş prosesini uğur qazananadək davam etdirməyi öyrənməlidirlər. İnsanların əksəriyyəti (istər müəllim, istərsə də valideynlər)övladlarının müvəffəqiyyətli fəaliyyətinin dərhal mükafatlandırılmasını gözləyirlər. Lakin keyfiyyətli işin, gərgin zəhmətin nəticəsi uzun müddətdən sonra görünür. Məsələn, idman, rəqs, rəsm fəaliyyəti, musiqi alətlərində ifa. Bu baxımdan təhsilənlərə uzunmüddət səbrlə, təmkinlə çalışmaq bacarığı aşılamaq lazımdır.

Təhsilənlərdə kreativliyin inkişaf etdirilməsi məqsədilə yuxarıda sadalanan texnikaların müəllimin gündəlik fəaliyyətində yer alması mütəmadi tətbiqi məsələnin həllinə əvəz olunmaz töhfələr verəcəkdir.

Runco, Sharp və digər tədqiqatçılar dəqiq və qeyri-dəqiq kreativlik nəzəriyyələrinə əks model təklif etmişlər. Həmin yanaşmaya görə, kreativlik stimullaşdırıla bilər və ya əksinə, onun qarşısının alınması da mümkündür (4, 6). Qeyri-dəqiq nəzəriyyələr adi insanların xəyalına, ümumi biliklərinə, dəqiq nəzəriyyələr isə elmi araşdırmaların nəticələrinə əsaslanır və hər bir

fərdin kreativ potensialı malik olduğunu irəli sürür, öyrənilərdə müstəqillik, sərbəstlik, hörmət, obyektivlik, qərarlılıq, orijinallıq kimi xüsusiyyətlərin formalaşdırılması məqsədi güdür.

Müstəqillik – öyrənilərdən gələn təkliflərin çeşidlənməsində nəzarət xarakterli sərbəstlik nümayiş etdirmək, müəllif hüquqlarını qorumaq;

Ehtiram – hər kəsə, o cümlədən təklif olunan ideyaların müəlliflərinə hörmətlə, sayğıyla yanaşmaq;

Orijinallıq – şəxsi mühakimələrə əsaslanan təşəbbüs və cavablarda özünəməxsusluq nümayiş etdirmək;

Açıqlıq – öyrənilərə ötürülən fikirlərə, onlardan gələn təkliflərə, müxtəlif metod və yanaşmalara açıq olmaq;

Reallaşdırma (icra) prosesə və ya ideyaların reallaşdırılmasına cəlb olunmaq və əldə edilən müsbət nəticəyə görə məmnunluq hissi keçirmək (3).

Müasir pedaqoji yanaşmalar öyrəniləri təlim prosesinin mərkəzində görür. Məhz bu səbəbdən tələbələr təhsilin əsas, aparıcı qüvvəsi kimi pedaqoji aktivlik göstərir, yaradıcı, rəngarəng ideyalar irəli sürərək həvəslənirlər (10). Beləliklə, kreativliyin stimullaşdırılması baş verir.

Kreativliyin formalaşdırılması əksər ölkələrdə xüsusi tələb kimi qoyulur, lakin ölkəmizin nə ali təhsil proqramlarında (kurikulumlarda), nə də təlim məqsədlərində nəzərə alınmır. Avropa Şurasının araşdırmalarına əsasən, kreativlik bütün bilik sahələrində, o cümlədən təhsil müəssisələrində tədris olunan fənlər çərçivəsində fundamental kompetensiya kimi məktəblərdə formalaşdırılmalıdır. Həmçinin kreativlik yalnız anadangəlmə istedad tələb edən musiqi və incəsənət sahələrinə aid edilməməlidir. Bu isə yaradıcı düşüncə tərzinin önəmli bacarıq kimi formalaşmasını labüdləşdirir. Deməli, kreativliyin mövcudluğu sağlam düşüncəli hər kəsin həyat sığortasıdır, real həyata adaptasiya qabiliyyətidir.

Ədəbiyyat

1. Amabile T.M. Creativity in context. Boulder, CO: Westview, 1996
2. Gruber H.E. The self-construction of the extraordinary. In R.J. Sternberg and J.E. Davidson (Eds.) Conceptions of giftedness. New York: Cambridge University Press, 1986.
3. Jeffrey B., Craft A. Creative teaching and teaching for creativity: distinctions and relationships. Educational studies, 30 (1): 77-87, 2003.
4. Runco M.A. The Divergent Thinking of Young Children: Implications of the Research. Gifted Child Today (GCT), 13(4), 37-39, 1999,
5. Schank R.C. The creative Attitude: Learning to ask and Answer the Right Questions. New York: Macmillan, 1988
6. Sharp C. Developing Young Children's Creativity: what can we learn from research? Topic, 32, 5-12, 2004.
7. Sternberg R.J. Beyond IQ: A Triarchic theory of human intelligence. New York: Cambridge University Press, 1985.
8. Sternberg R.J., Lubart T.I. Defying the crowd: Cultivating creativity in a culture of conformity. New York: Free Press, 1995.
9. Sternberg R.J., Williams W/M/ how to develop student creativity. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development 1996.
10. Williamson B., Payton S. Curriculum and teaching innovation: Futurlab http://www.futurelab.org.uk/resources/documents/handbooks/curriculum_and_teaching_innovation2.pdf, 2009.
11. Əhmədov H.H., Zeynalova N.E. Pedaqogika: Dərslik. Bakı: Elm və Təhsil, 2016, 456 s.

Организация креативной деятельности педагога в педагогическом процессе*Резюме*

В статье раскрыто содержание понятия креативности, проведено сравнение похожих и отличительных свойств экономического и педагогического объяснения термина. Также проведен краткий обзор теорий по проблеме, анализ благоприятных условий, педагогической обстановки, путей развития творчества, способствующих развитию креативности, дана исчерпывающая информация о составе и классификации креативности. Наряду с этим, в целях развития креативности разработаны стратегии развития креативности у обучающихся. Использование представленных стратегий в процессе обучения будет способствовать повышению эффективности развития креативности.

N.E.Zeynalova

Organization of a teacher's creativity in the pedagogical process*Summary*

The article describes the content of the notion of creativity and highlights the common and distinguishing features of the economic and pedagogical explanation of the term. In addition, the study gives the review of the theories on the issue, analyzes the favorable pedagogical conditions for creativity development and provides valuable information about the constitution and classification of creativity. Alongside with it, for the purpose of creativity development the author investigates the strategies of students' creativity improvement. The use of given strategies in the teaching and learning process will contribute to the effectiveness of creativity development.

*Rəyçi: ped.e.d., prof. H.Əhmədov**Redaksiyaya daxil olub: 26.09.2018*